

GEZOND IN ...
STIMULERINGSPROGRAMMA GIDS
LOKALE AANPAK GEZONDHEIDSACHTERSTANDEN

WERK MAKEN VAN MONITOREN EN EVALUEREN

KEUZEHULP INSTRUMENTEN EN STAPPENPLAN

INHOUD

Introductie 3

Stappenplan 3

Instrumentenlijst 7

- De Tijdlijnmethode 7
- Halen en brengen 7
- Zelfscan samenwerkingsverband 8
- EffectenArena 8
- Effectencalculator 9
- Gesprekken of interviews met deelnemers of professionals 9
- Verhalen, quotes, filmpjes van tevreden cliënten 10
- Enquêtes/vragenlijsten 10
- Narratief Waarden of Sensemaking (commercieel product) 11

Colofon 13

INTRODUCTIE

Voor wie verantwoordelijk is voor een programma of project over gezondheidsverschillen is het belangrijk om te weten hoe dit uitpakt. Daarvoor is het nodig om de aanpak te volgen en de resultaten zichtbaar te maken. Het is vaak een puzzel hoe dat het beste kan voor weinig geld. Deze keuzehulp helpt beleidsadviseurs en projectleiders bij het kiezen van geschikte instrumenten in die situatie, voor het monitoren & evalueren (M&E) van de gekozen aanpak.

WERK MAKEN VAN HET MONITOREN EN EVALUEREN

Weten wat de opbrengst is van een project is altijd waardevol. Bij gebrek aan capaciteit of budget voor het monitoren en evalueren van een project is het mogelijk om te kiezen voor lichtere instrumenten, maar dat kan minder informatie opleveren. Deze beperking is overigens lang niet altijd een nadeel. Wethouders of raadsleden worden vaak overspoeld met monitorgegevens en zien door de bomen het bos niet meer. In veel gevallen voldoet een lichte vorm van monitoring en evaluatie ook heel goed, bijvoorbeeld als er al draagvlak is voor het project of het programma.

Opbouw keuzehulp

De keuzehulp bestaat uit:

- een eenvoudig stappenplan voor het verhelderen van het doel en de focus van het monitoren en evalueren;
- een lijst met instrumenten, waarin is aangegeven voor welk M&E-doel de instrumenten geschikt zijn. Als een instrument het label 'licht' heeft, vraagt de toepassing weinig geld en heb je geen expert nodig. Anders valt een instrument onder de categorie zwaarder.

STAPPENPLAN

Kader

De keuze voor een M&E-instrument hangt samen met het doel van het monitoren en evalueren, **het waartoe**. En dát hangt weer samen met het type gebruiker voor wie je informatie verzamelt. Helderheid over deze twee zaken is nodig voor het kiezen van een geschikt instrument.

We gebruiken als basis het schema van pagina 4 – dat is gebaseerd op de publicatie [Het vizier. Monitoring en evaluatie: van opties tot plan](#) om tot een keuze van instrumenten te komen. In de linkerkolom staan drie basisdoelen van monitoren en evalueren: **verantwoorden**, **leren** en **enthousiasmeren**. In de tweede kolom staan de typische gebruikers die hierin geïnteresseerd zijn. Tot slot staan in de derde kolom voorbeelden van het soort informatie dat past bij elk doel.

Borgen als extra doel

De ambitie van het structureel of duurzaam maken – het borgen – van een aanpak is een extra doel van monitoren en evalueren. In de praktijk is dit te zien in de combinatie van doelen: het verantwoorden van het project of programma en het enthousiasmeren in het licht van de toekomst en nieuwe (beleids)prioriteiten. Daarom wordt dit doel niet apart genoemd in het schema.

SCHEMA DRIE BASISDOELEN VAN MONITOREN EN EVALUEREN

Doel van monitoren en evalueren	Voor wie doe je de M&E (welke gebruiker)?	Op te halen informatie betreft dan:
Verantwoorden	Gemeenteraad of wethouder	Informatie waaruit blijkt of en in welk geval beleidsdoelen zijn bereikt, zoals: • hoeveel inwoners zijn bereikt; • of de doelgroep is bereikt; • wat de effecten in termen van beleidsdoelen zijn; • wat de (kosten)effectiviteit van de inzet is; • of de samenwerkingsafspraken zijn nagekomen; • of de juiste procedures zijn gevolgd.
Leren	Samenwerkingspartners, programmamanagers, projectleiders, uitvoerders	• wie zijn bereikt, maar ook wie van de doelgroep niet is bereikt, en wat daarvan de oorzaak is; • welke elementen of onderdelen van de aanpak hebben gewerkt, en bij wie; • waarom een aanpak niet heeft gewerkt; • wat het verloop van de samenwerking was, wat er gespeeld heeft bij positieve en negatieve ervaringen.
Enthousiasmeren	Collega-vernieuwers, wethouders, inwoners	• verhalen van tevreden cliënten of medewerkers; • <i>best practices</i>; • financiële baten.

STAPPENPLAN INVULTABEL

Gebruik de invultabel als hulp bij het kiezen van een geschikt instrument en ga daarbij als volgt te werk:

1. Noteer om te beginnen in de eerste kolom de **Potentiële gebruiker** van de M&E-gegevens.
2. **Prioritering gebruikers:** gebruik de tweede kolom om aan te geven wie de belangrijkste gebruikers van jouw M&E-gegevens zijn.
3. Geef in de derde kolom aan welk **M&E-doel** de gebruikers nastreven. Als dit niet bekend is, ga dan in gesprek met die gebruiker om het doel te achterhalen.

4. Noteer in de laatste kolom **de prioriteit per M&E-doel** van de gebruiker – je kunt dat ook alleen doen voor de meest belangrijke gebruikers. Hiermee heb je een overzicht van gebruikers en doelen en een eerste indicatie van de prioritering.
5. Omcirkel of markeer de top twee gebruikers en de bijbehorende top twee M&E-doelen.
6. **Passend instrument:** zoek in de lijst (pagina 7 en verder) voor jouw topgebruikers en -doelen de combinatie van instrumenten die in aanmerking komen. Aangegeven is of het gaat om lichtere instrumenten die weinig geld en expertise vragen of dat het gaat om zwaardere instrumenten.

INVULTABEL

1. Potentiële gebruiker	2. Prioritering: hoe belangrijk is deze gebruiker voor jouw project? *	3. Welke doelen heeft deze gebruiker met M&E?	4. Hoe belangrijk is dit M&E doel voor de gebruiker? *	5. Passend instrument
Raad of wethouder(s)		Verantwoorden		
		Leren		
		Enthousiasmeren		
Coalitiepartners		Verantwoorden		
		Leren		
		Enthousiasmeren		

* Gebruik een schaal van 1 (hoge prioriteit) tot 5 (lage prioriteit).

1. Potentiële gebruiker	2. Prioritering: hoe belangrijk is deze gebruiker voor jouw project? *	3. Welke doelen heeft deze gebruiker met M&E?	4. Hoe belangrijk is dit M&E doel voor de gebruiker? *	5. Passend instrument
Programmamanager of projectleider		Verantwoorden		
		Leren		
		Enthousiasmeren		
Uitvoerders		Verantwoorden		
		Leren		
		Enthousiasmeren		
Anders, nl		Verantwoorden		
		Leren		
		Enthousiasmeren		

* Gebruik een schaal van 1 (hoge prioriteit) tot 5 (lage prioriteit).

TIPS BIJ BEPERKTE MIDDELEN OF CAPACITEIT:

- Kies voor de lichte vormen van M&E.
- Ga na of er bestaande data zijn die informatie leveren over wat je wilt weten.
- Onderzoek de mogelijkheden om samen te werken met een universiteit of hogeschool, bijvoorbeeld door het inschakelen van studenten.

INSTRUMENTENLIJST

Hieronder is een selectie gemaakt van instrumenten die passend zijn om te gebruiken in een integrale aanpak voor het terugdringen van gezondheidsachterstanden. Per instrument is aangegeven voor welk M&E-doel het instrument geschikt is en wat de zwaarte van het instrument is.

DE TIJDLIJNMETHODE

Categorie: licht

Vooraf geschikt voor: leren en verantwoorden

In een bijeenkomst samen met partners pas je de tijdlijnmethode toe om te bepalen wat je hebt bereikt in een projectperiode, of je wel de juiste dingen hebt gedaan, en om te leren over de samenwerking.

Je benoemt met elkaar opbrengsten en je brengt momenten van succes of problemen in kaart. Je diept daarvan de belangrijkste uit door deelnemers te laten toelichten wat er speelde. Hieruit haal je met elkaar de leerpunten. Je kunt een tijdlijnmethode in een tot twee uur doen. Een onafhankelijke voorzitter is prettig. Een expert heb je niet per se nodig.

Instructies: [De Tijdlijnmethode](#)

Voorbeeld: [Nieuwe Wegen GGZ en Opvang](#)

HALEN EN BRENGEN

Categorie: licht

Vooraf geschikt voor: leren over samenwerking

Een lichte manier om een samenwerkingsverband te monitoren en evalueren is het instrument Halen en brengen (Twijnstra en Gudde). Iedere partij brengt in beeld wat zij inbrengt in een samenwerkingsverband en wat die samenwerking haar oplevert. Omdat in de tijd condities en organisatieprioriteiten kunnen veranderen, is het slim om dit zelfmonitor- en evaluatie-instrument vaker te gebruiken, bijvoorbeeld bij de start van de aanpak. Op basis van de resultaten kun je eventueel de wijze van samenwerken aanpassen.

Instructies: pagina 22 en 23 van het [Inspiratie- en werkboek armoede, schulden en gezondheid](#)

Voorbeeld: ingevuld instrument, zie [bijlage op pagina 12](#)

ZELFSCAN SAMENWERKINGSVERBAND

Categorie: licht

Vooraf geschikt voor: leren of verantwoorden over samenwerking

Een snelle en lichte manier om de mate van betrokkenheid in een samenwerking in beeld te krijgen, is het uitvoeren van een zelfscan van het samenwerkingsverband. Vul de zelfscan in als projectleider, met de kerngroep, maar bij voorkeur samen met alle samenwerkingspartijen. Het invullen kost vijf tot tien minuten. Verzamel zo nodig de inzichten en bespreek ze met elkaar. In een half uur heb je al veel informatie op tafel.

Instructies: zie document [zelfscan](#)

EFFECTENARENA

Categorie: licht

Vooraf geschikt voor: leren over aanpak en effecten

Dit instrument is geschikt om met betrokkenen een gemeenschappelijk beeld ontwikkelen over:

- de activiteiten in het project of programma;
- ieders bijdrage;
- het directe resultaat (de output);
- voor wie het project meerwaarde gaat opleveren en welke partijen verder kunnen profiteren.

Daarvoor organiseer je een bijeenkomst met de belangrijkste betrokkenen. Je kunt de Arenabijeenkomst ook gebruiken om te bespreken welke dingen je samen wilt leren. De EffectenArena werkt het best voor interventies die al redelijk zijn uitgekristalliseerd. De methode vergt enige voorbereiding. Een niet te ingewikkeld project of programma vraagt om een bijeenkomst van enkele uren tot een dagdeel. Het is aan te bevelen om deze bijeenkomst de eerste keer te laten voorzitten door iemand met kennis van de methode.

Instructies: EffectenArena op [Instrumentwijzer.nl](#)

Voorbeeld: [Effectanalyse Netwerk Welzijn Versterkt. Een tussenstand.](#)

EFFECTENCALCULATOR

Categorie: zwaarder

Vooral geschikt voor: leren en verantwoorden nieuwe aanpak

De Effectencalculator zet je in bij een nieuwe of experimentele aanpak en er sprake is van individueel maatwerk. De oude aanpak dient als vergelijkingsmateriaal.

Je achterhaalt met alle betrokkenen, inclusief de cliënt, wat de interventies waren in een ondersteuningstraject, wat deze betekenden voor de cliënt, en wat het eindresultaat is. Daarna bespreek je de verschillen ten opzichte van de oude aanpak.

Met een prijslijst met bijvoorbeeld de kosten van een huisuitzetting of ondersteuning door eerste- en tweedelijns professionals, vertaal je inspanningen in (vermeden) kosten. Deze methode is vrij arbeidsintensief en daardoor niet goedkoop. Een expert die je op weg helpt is onontbeerlijk – zeker in het begin.

Instructies: [Video Effectencalculator](#) of Effectencalculator op instrumentwijzer.nl

Voorbeeld: [Evaluatie Maat Werkt voor bijstandsgerechtigden](#) en de lichtere aanpak [Ons Welzijn](#)

GESPREKKEN OF INTERVIEWS MET DEELNEMERS OF PROFESSIONALS

Categorie: licht tot zwaarder

Vooral geschikt voor: leren, enthousiasmeren (bij goede resultaten)

In gesprekken of interviews met deelnemers of professionals kun je goed zicht krijgen op hun ervaringen en op resultaten. Als je in die gesprekken goed doorvraagt, kun je veel leren over wat werkt of niet en wat daar achter zit. Je kunt kiezen voor een lichte aanpak (bijvoorbeeld aanschuiven bij een activiteit en een gesprek beginnen met deelnemers) of kiezen voor een meer wetenschappelijke aanpak. In het laatste geval moet je ook kritisch bekijken wie je in het onderzoek opneemt en hoeveel mensen je wilt benaderen.

Of je het nu licht of zwaarder aanpakt: weet dat hoe breder de openingsvraag is, hoe dichterbij de leefwereld van mensen blijft. Het risico van het stellen van open vragen is echter dat je minder direct relevante informatie ophaalt. Andersom is het risico dat belangrijke (context)informatie ontbreekt. Zoek daarom het midden tussen die twee.

Instructies: voor verschillende vormen van interviews, zie bijvoorbeeld [Scribber onderzoeksmethoden](#) of [Pharos handleiding voor focusgroep](#)

VERHALEN, QUOTES, FILMPJES VAN TEVREDEN CLIËNTEN

Categorie: licht tot zwaarder

Vooraf geschikt voor: enthousiasmeren

Met verhalen of quotes en filmpjes van tevreden cliënten kun je collega-professionals of financiers enthousiast of gevoelig maken voor een project of aanpak. Tegenwoordig kun je met een smartphone al hele mooie filmpjes maken. In Kampen maakten deelnemers korte filmpjes of [minikronieken](#) van elkaar. Deze werden gepresenteerd op een première in aanwezigheid van de wethouder.

Met deze methode blijf je dicht bij de leefwereld van mensen. Daarmee achterhaal je echter niet altijd direct relevante informatie over je aanpak of beleidsdoelen. Als dat wel belangrijk is, kies dan voor een andere methode of voor een combinatie met andere instrumenten.

Instructies: Er zijn [cursussen](#) om te leren hoe een minikroniek te maken.

Voorbeeld: [de Kamper Minikronieken](#) of [Het verhaal van Anchela](#)

ENQUÊTES/VRAGENLIJSTEN

Categorie: licht tot zwaarder

Vooraf geschikt voor: leren, verantwoorden

Voor het ophalen van meer kwantitatieve informatie is een enquête of vragenlijst geschikt. Op basis van een beperkt aantal mondelinge test-interviews kun je een vragenlijst samenstellen. Je kunt ook een enquête ontwerpen en die testen bij een deel van je doelgroep.

Niet alle doelgroepen zijn te bereiken met een enquête. De respons van mensen met een lage opleiding of sociaaleconomische status (ses) op enquêtes of vragenlijsten is doorgaans zeer laag. Het is belangrijk dat de enquête kort en eenvoudig van taal is. De respons is verder te verhogen door een activiteit of kleine beloning te koppelen aan deelname. Het is ook belangrijk om de anonimiteit te benadrukken en actieve vertegenwoordigers of belangenbehartigers van de doelgroep in te schakelen. Het werkt drempelverlagend wanneer mensen de mogelijkheid krijgen om hun antwoorden in te spreken in plaats van op te schrijven. Het enquêteren van niet-deelnemers of afvallers kan waardevolle informatie opleveren.

Er zijn gratis online tools voor enquêtes beschikbaar, bijvoorbeeld Survey Monkey® en Typeform®.

Instructies: [Enquête opstellen – 14 tips voor goede enquêtevragen](#)

NARRATIEF WAARDEREN OF SENSEMAKING (COMMERCIEEL PRODUCT)

Categorie: zwaarder

Vooral geschikt voor: verantwoorden, leren

Met het instrument Narratief Waarderen kun je uit verhalen van veel mensen tezamen de gemene deler halen. Deze methode combineert kwalitatief onderzoek met kwantitatief onderzoek en kwalitatieve gegevens met kwantitatieve gegevens. Vooronderzoek is nodig om tot goede beginvragen te komen. Die vragen worden op verschillende manieren 'uitgezet' onder de doelgroep. De antwoorden en de verhalen worden geladen in een softwareprogramma dat de antwoorden vertaalt naar kwantitatieve informatie en alle verhalen 'plot' in een grafiek. De informatie wordt met betrokkenen besproken en geduid. Deze duiding kan gebruikt worden voor verantwoording, maar kan ook dienen om te leren. De informatie kan bijvoorbeeld inzicht geven in het aantal mensen dat een bepaald item belangrijk vindt, en waarom dat zo is. De toepassing van Narratief Waarderen vraagt om expertkennis en de methode is niet goedkoop. Bespreek met de aanbieder de verwachte respons van mensen met een lage sociaaleconomische status (lage ses).

Let bij dit instrument ook op het gebruik van eenvoudig taal.

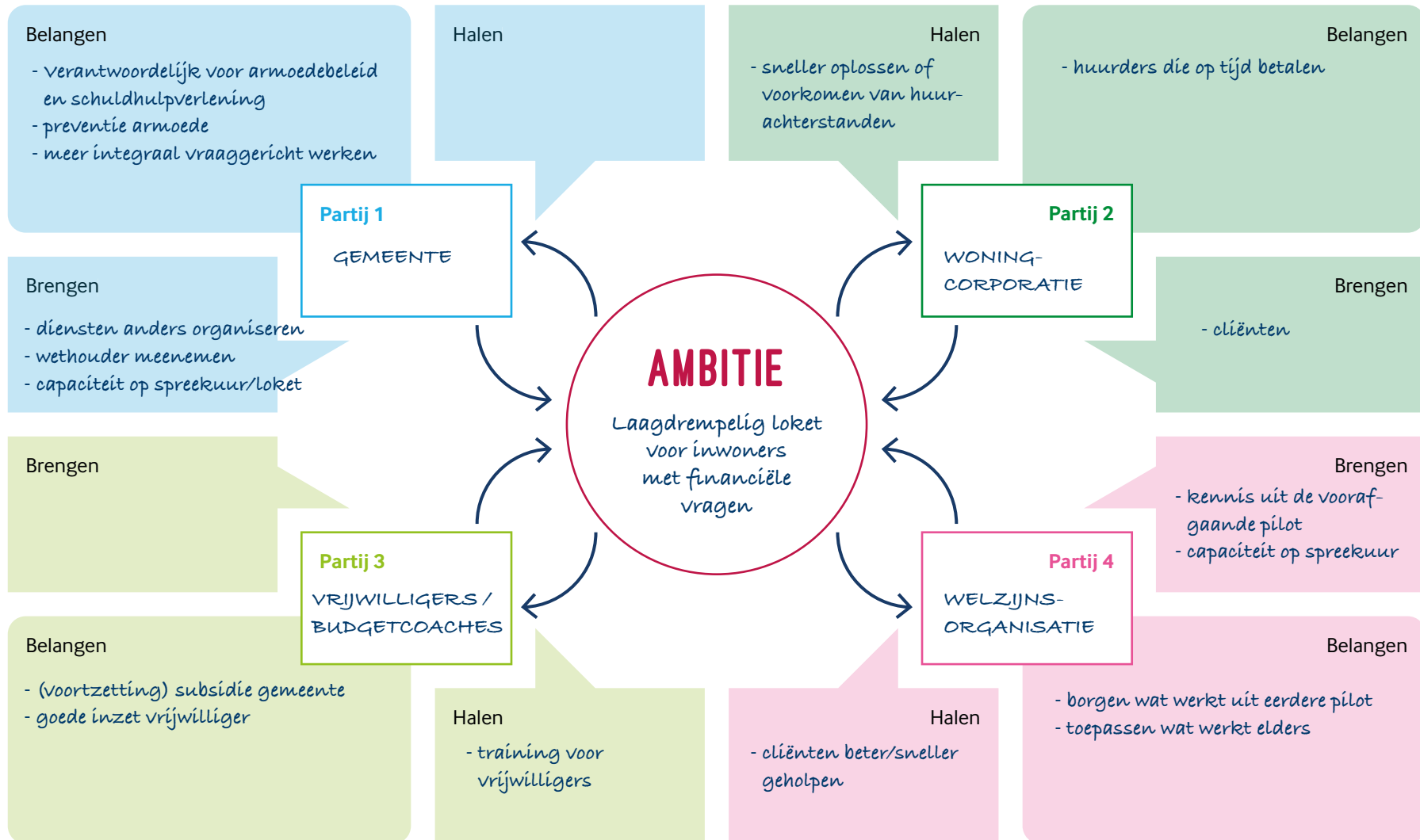
Er zijn verschillende organisaties die werken met Narratief Waarderen of *Sensemaking*, bijvoorbeeld Sprockler® en JB Lorenz®.

Instructies: Omdat dit commerciële producten betreft, zijn instructies alleen tegen betaling via de aanbieder te verkrijgen.

Voorbeeld: [Big Narrative Sensemaking](#) en [SPROCKLER Onderzoek*](#)

* Om te verkennen of deze methode waardevol is, kan bij Sprockler een gratis proefversie worden aangevraagd, voor 15 respondenten en 1 interactieve rapportage.

Bijlage: ingevulde halen en brengen-kaart voor samenwerking voor hulp bij financiële problemen van inwoners

COLOFON

Auteurs: Lydia Sterrenberg (Platform31) en Anneke Hiemstra (GezondIn)

Jaar: 2020

Fotografie: Alex Schröder

Opmaak: Gé Grafische vormgeving

Uitgave: GezondIn (Pharos en Platform31)

De publicatie kan worden gedownload via www.gezondin.nu

Pharos / GezondIn

A. van Schendelstraat 600
3511 MJ Utrecht
T 030-2349800
E: info@gezondin.nu
www.gezondin.nu

Platform31

Koningin Julianaplein 10
2595 AA Den Haag
E info@platform31.nl
[www.platform31.nl/
gezondin](http://www.platform31.nl/gezondin)

OVER GEZONDIN

GezondIn adviseert gemeenten hoe zij hun lokale integrale aanpak van gezondheidsachterstanden kunnen versterken. Het programma stimuleert bestuurders, professionals en organisaties uit verschillende disciplines om hieraan bij te dragen. Met o.a. landelijke en regionale bijeenkomsten, instrumenten en een interactief online platform dat alle initiatieven en betrokkenen met elkaar verbindt. GezondIn wordt uitgevoerd door Pharos en Platform31 in het kader van het Nationaal Programma Preventie, met financiering van het ministerie van VWS.

www.gezondin.nu